

Havlíková, Lubomíra

**Sádrové odlitky, Masarykova univerzita a "Výstava soudobé kultury v Československu" v Brně**

*Studia historica Brunensia*. 2010, vol. 57, iss. 2, pp. [73]-82

ISSN 1803-7429 (print); ISSN 2336-4513 (online)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/115338>

Access Date: 18. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

LUBOMÍRA HAVLÍKOVÁ

## **SÁDROVÉ ODLITKY, MASARYKOVA UNIVERZITA A „VÝSTAVA SOUDOBÉ KULTURY V ČESKOSLOVENSKU“ V BRNĚ**

### **Abstract**

#### ***Plaster replicas, Masaryk University and „Exhibition of Contemporary Culture in Czechoslovakia“ in Brno***

*Based on archival documents, the article gives information on the origin of ancient sculptures located in the area of the Faculty of Arts of the Masaryk University in Brno and coming from Kyme in Asia Minor. The author analyses circumstances of the transformation of its plaster replicas from Prague to Brno, where they have been placed in the “Exposition of contemporary culture in the Czechoslovakia” in the year 1928, and the role of Professor A. Salač in this process.*

### **Key words**

*ancient sculptures, Masaryk University, Antonín Salač (1885–1960)*

Když jsem za svých studentských let procházela chodbou tehdejší katedry starověku v druhém patře Filozofické fakulty brněnské Univerzity J. E. Purkyně (dnes Ústav klasických studií FF Masarykovy univerzity), vždy mne zaujaly velké sádrové odlitky sošných antických postav umístěné v jejich zákoutích. Menší z odlitků pak bylo možno obdivovat v pracovnách pedagogů, slovných profesorů, kam člověk vcházel obvykle naplněn směsí obdivu a ostychu před jejich autoritou, ale i strachem před obávanou zkouškou nebo zápočtem. O třicet let později jsem pak seděla v Archivu Karlovy univerzity a bádala nad zcela jiným tématem. Do rukou se mi dostal soubor dokumentů, které podávaly vysvětlení, jakou cestou byly sádrové odlitky antických soch pro prostory dnešního Ústavu klasických studií v Brně získány.

A co mají společného s výstavou o soudobé kultuře v prvorepublikovém Československu? V Brně, které se ve dvacátých letech 20. století stalo centrem české moderní architektury, byl od roku 1926 na pomezí Starého Brna a Pisárek budován na rozsáhlé ploše obrovský moderní výstavní areál, známý jako brněnské výstaviště, s řadou funkcionalisticky pojatých pavilonů, které reprezentovaly soudobou moderní architekturu. Při příležitosti oslav 10. výročí vzniku Československé republiky v roce 1928 bylo rozhodnuto uspořádat v brněnském výstavním areálu monumentální výstavní akci, nezvyklou svým rozsahem a největší v meziválečném období, která byla nazvána „Výstava soudobé kultury v Československu“ a kterou navštívilo více než dva a půl milionu návštěvníků. Výstava byla přehlídkou československé vědy, školství a kultury. V oddělení výstavy soudobé kultury D 21 c 7 byly také jako exponáty vystaveny sádrové odlitky archeologických nálezů, které pocházely od profesora klasické filologie na Karlově univerzitě v Praze Antonína Salače.

Kdo byl profesor A. Salač a proč je jeho jméno spojováno s „Výstavou soudobé kultury v Československu“ a se sádrovými odlitky v Ústavu klasických studií FF MU v Brně? Pražský rodák Antonín Salač (1885–1960)<sup>1</sup> vystudoval na Karlově univerzitě klasickou filologii. V roce 1920 se habilitoval, v roce 1927 byl jmenován mimořádným a v roce 1929 řádným profesorem starožitností řeckých a římských. Od roku 1926 byl mimořádným členem Královské české společnosti nauk. V České akademii věd a umění působil od roku 1930 jako mimořádný, od roku 1938 jako řádný člen a v letech 1946–1952 byl předsedou její III. třídy. V roce 1953 se stal jedním z prvních řádných členů Československé akademie věd a vedl její pracoviště Kabinet pro studia řecká, římská a latinská. K jeho osobním, často kontroverzním oceněním, patří jmenování důstojníkem Řádu čestné legie (1937) a udělení čestného doktorátu univerzity v Dijonu (1946),<sup>2</sup> stejně jako udělení Řádu práce (1955).

A. Salač byl autorem nejen mnoha článků a publikací, ale neméně důležitá, ač byl vzděláním filolog, byla jeho praktická činnost na poli klasické archeologie. V rámci přípravy na svou vědeckou dráhu absolvoval Salač po první světové válce, ve 20. letech 20. století, několik studijních cest a zúčastnil se francouzských archeologických expedic na Balkánském poloos-

<sup>1</sup> Viz např. V a r c l, Ladislav: *Antonín Salač (1885–1960)*. Klio 39, 1961, s. 5–7; D o s t á l o v á – J e n i š t o v á, Růžena: *Antonín Salač (1885–1960)*. Byzantinoslavica 23, 1962, s. 126–127; H a v l í k o v á, Lubomíra: *Klasická studia a počátky české byzantologie (Z korespondence A. Salače a J. Bidla)*. Listy filologické 125, 2002, č. 1–2, s. 102–109.

<sup>2</sup> Archiv Univerzity Karlovy (dále AUK), fond Filozofická fakulta (dále FF), inv.č. 637, karta 55.

trově a v Malé Asii, kde se věnoval výzkumu antických objektů a nálezům z byzantského období. V roce 1920 získal stipendium do Řecka, kde pracoval jako archeolog a epigrafik v Athénách na École archéologique française a podílel se na archeologických vykopávkách na ostrovech Délos a Thasos a v Delfách.<sup>3</sup> Tři roky nato podnikl cestu do Thrákie a ve spolupráci s uvedenou francouzskou institucí vedl vykopávky na ostrově Samothraké. V roce 1925 řídil výzkumné práce v lokalitě Kymé v Malé Asii a v následujícím roce podnikl cestu do Itálie. Roku 1928 se vrátil na ostrov Samothraké a pokračoval v archeologických výzkumech. V letech 1929–1930 hodně cestoval a vedl vykopávky na různých místech, zejména na Balkánském poloostrově (např. ve Varně). V Athénách se Salač seznámil s řadou řeckých osobností a zajímavých lidí, jako byli profesori A. Adamantios<sup>4</sup> a N. Politis<sup>5</sup> nebo pan Rados, tajemník řecké „*Historické a ethnologické společnosti*“,<sup>6</sup> založené v roce 1882 za Politisovy spoluúčasti. V roce 1930 se jako zástupce československého ministerstva školství a národní osvěty (MŠANO) zúčastnil Salač Třetího mezinárodního byzantologického sjezdu v Athénách, kde přednesl dvě přednášky: jedna z nich nesla název podle zkoumané maloasijské lokality *Kymé éolienne à l'époque byzantine*.<sup>7</sup> Díky Salačově iniciativě, podpořené nálezy antických epigrafických památek při archeologických výzkumech, přijala řecká vláda rozhodnutí, že může být vydáván časopis „*Revue épigraphique grecque*“ a na základě znalostí epigrafiky se pak mohl Salač stát spoluredaktorem leidenského časopisu „*Supplementum epigraphicum Graecum*“.

Byly to právě nálezy z některých Salačových archeologických expedic, které se staly vzorem kopií, které se pak jako exponáty objevily na „Výstavě soudobé kultury v Československu“ na brněnském výstavišti. A poněvadž výstava byla uspořádána v květnu až září 1928, jednalo se patrně o materiál z výzkumů v letech 1920–1927. Mohlo jít jednak o materiál z vykopávek z ostrova Samothraké, které v roce 1923 Salač vedl, jednak, a to z největší pravděpodobností, z vykopávek v maloasijské Kymé, které Salač od roku

<sup>3</sup> Viz dopis A. Salače J. Bidlovi z 15. ledna 1921, Masarykův ústav a Archiv AV ČR, v. v. i. (dále MÚA, v. v. i.), fond J. Bidlo, C 5, inv.č. 549, karton 7.

<sup>4</sup> Adamantiou I. Adamantiou, byzantolog, profesor univerzity v Athénách a autor díla *Istoria tés byzantinés autokratorias* (Athénai 1920), které osobně věnoval prof. A. Salačovi (Příloha č. 3).

<sup>5</sup> Nikolaos Politis (1852–1921), profesor řecké mytologie a archeologie na univerzitě v Athénách, rektor univerzity a zakladatel „Řecké folkloristické společnosti“ a časopisu „*Folklor*“ (1908), přítel německého byzantologa K. Krumbachera.

<sup>6</sup> Dopisy A. Salače J. Bidlovi z 9. dubna 1920, z 16. ledna 1921 a z 14. února 1921 (MÚA, v. v. i., fond J. Bidlo, C 5, inv.č. 549, karton 7, dopisy č. 1, 2, 3).

<sup>7</sup> AUK, fond FF, inv.č. 637, karton 55.

1925 řídil, jak to dokládá jeho korespondence z let 1926–1929. Při průzkumu v přímořské Kymé, který Salač prováděl v srpnu a září 1925, zjistil „rozlohu města a objevil chrám Isidin na akropoli a stavby okolní, stou u moře, římskou agoru a našel četné nápisy a díla umělecká. Bohužel přinesl si z těchto cest tak nemilou památku, malarii, která ho občas stále ještě pronásleduje“.<sup>8</sup> Jak se dále ve zprávě o profesorském řízení uvádí, výkopy v Kymé konal Československý archeologický ústav a Salač o nich připravoval knihu; nálezy z maloasijské Kymé pak obohatily sbírky Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze.<sup>9</sup>

O potížích, s kterými se expedice setkávala díky laxnosti a obstrukcím tureckých úředníků, svědčí dopis A. Salače, který napsal z Kymé děkanovi FF UK J. Jakubcovi 26. září 1926<sup>10</sup> a ve kterém ho žádal o třítydenní dodatečnou dovolenou, aby mohl vykopávky v Malé Asii dokončit ještě před nástupem zimy:

*Spectabilis,*

*prominete mi asi, že Vás vyrušuji na počátku roku, kdy jste zahrnut úředními pracemi, ještě svým dopisem. Jak snad račte věděti, konáme archeologické vykopávky v maloasijské Kymé; povolení turecké vlády došlo nás teprve nedávno, takže nemůžeme býti s pracemi hotovi ještě před koncem října. Mohl bych se tedy vrátiti nejdříve o Dušičkách nebo těsně po nich do Prahy; poněvadž semestr se začíná již 10. října, prosil bych Vás, abyste mi laskavě ze své moci děkanské dal na ony tři neděle dovolenou, kterou by snad sbor, je-li zapotřebí, dodatečně mohl schváliti. O všem, čeho je snad zapotřebí, dal by zprávu p. prof. dr. Frant[išek – L.H.] Groh;<sup>11</sup> prominete mi snad laskavě, že svou žádost Vám podávám způsobem tak neformálním, že jsme zde na poušti za podmínek velmi těžkých, zde máme jen to, co jsme s sebou přivezli.*

*Naše výprava může se již nyní pochlubiti výsledky velmi slušnými, ač jsme teprve na začátku vlastních vykopávek; také o tom mohl by podati p. prof. Groh podrobnějších zpráv, je o všem informován.*

*Zatím se Vaším Spektabilitám nejuctivěji poroučím a zůstávám oddaný Dr Ant[onín – L.H.] Salač.*

*adresa: Smyrna, Consulat tchécoslovaque, aux bons soins de M[onsieur – L.H.] A. Salač.*

<sup>8</sup> Řízení na post řádného profesora z 8. června 1928, AUK, fond FF, inv.č. 637, karton 55.

<sup>9</sup> Řízení na post řádného profesora z 8. června 1928, AUK, fond FF, inv.č. 637, karton 55.

<sup>10</sup> AUK, fond FF, inv.č. 637, karton 55 (Příloha č. 1).

<sup>11</sup> František Groh (1863–1940), profesor klasické filologie Karlovy univerzity v Praze.

Následujícího roku 1927 předložil A. Salač žádost o udělení subvence na pokračování vykopávek v malosijské Kymé a na jejím základě se profesorský sbor FF UK usnesl 24. března 1927 udělit mu podporu ve výši 50 000,- Kč, jak o tom informoval ve svém dopise děkanát („Děkanství“) FF MŠANO. Důvody pro udělení dotace byly následující:

1. výkopy před dvěma lety (1925) byly úspěšné;
2. archeologický a epigrafický seminář KU obdržel cenné starožitnosti, které samy měly cenu ministerské subvence;
3. bylo žádoucí a nutné pro další archeologickou práci výkopy dokončit.

Salač hodlal v sezóně 1927 začít s výkopy 1. září a doufal, že do poloviny října budou dokončeny.<sup>12</sup> V květnu 1927 MŠANO společně s povolením soukromé docentury přiznalo Salačovi požadovanou částku 50 000,- Kč na archeologické vykopávky v Kymé s tím, že do konce roku měl podat zprávu, jak finanční prostředky použil.<sup>13</sup> V tomtéž měsíci poslal děkanát dopis Vyslanectví Republiky československé v turecké Ankaře (Angoře).<sup>14</sup> Jako příloha dopisu byla přiložena žádost A. Salače, určená tureckému ministru veřejné osvěty. Děkanát žádal „*zdvořile*“ naše vyslanectví v Turecku, aby Salačovu žádost doručilo, podpořilo a tureckému ministrovi doporučilo, aby byla urychleně vyřízena. O vyřízené žádosti měl být informován jak Salač prostřednictvím československého konzulátu ve Smyrně, kde měl svoji „*žadatelskou adresu*“, tak konzulát v Cařihradě i děkanát FF. Stanovisko turecké strany k povolení vykopávek v Turecku vyjadřoval dopis Vyslanectví Republiky československé v Turecku zaslaný děkanátu FF UK.<sup>15</sup> Vyslanectví v něm fakultě sdělovalo, že Salačova žádost „*byla osobně předána v ministerstvu školství dne 14. t.m. (tj. 14. června 1927 – pozn. L.H.) generálnímu řediteli starožitností, panu Mubarek bey-ovi, jenž prohlásil, že místo Kymé, nacházející se na pobřeží Malé Asie, bylo pojato do pásma, jež jest pod dozorem vojenským a podotknul, že jest malá naděje, že by povolení k vykopávkám bylo uděleno.*“<sup>16</sup> Československý vyslanec dále sděloval, že ředitel si ponechal čas, lhůtu na odpověď a rozhodl, aby byla Salačova žádost konzultována s vojenskými složkami, s generálním štábem a teprve

<sup>12</sup> AUK, fond FF, inv.č. 637, karton 55 (Příloha č. 1).

<sup>13</sup> Dopis MŠANO děkanátu FF z 7. května 1927, AUK, fond FF, inv.č. 637, karton 55.

<sup>14</sup> Dopis děkanátu FF Vyslanectví Republiky československé v Angoře, Turecko z 30. května 1927, AUK, fond FF, inv.č. 637, karton 55.

<sup>15</sup> Dopis Vyslanectví Republiky československé v Angoře, Turecko děkanátu FF z 16. června 1927, AUK, fond FF, inv.č. 637, karton 55.

<sup>16</sup> Dopis Vyslanectví Republiky československé v Angoře, Turecko děkanátu FF z 16. června 1927, AUK, fond FF, inv.č. 637, karton 55.

poté se chtěl k žádosti definitivně vyjádřit. Vzhledem k tomu, že v Salačovských materiálech z FF UK v roce 1927 a následujících již zmínka o vykopávkách v Kymě, kromě sezóny 1925–1926, není, dá se předpokládat, že povolení k dalším výzkumným archeologickým pracím v této lokalitě v roce 1927 nedostal a další tam již tedy neprováděl.

Na základě zkoumaných dokumentů je možné se domnívat, že to byly velkou měrou právě unikátní umělecké artefakty, nalezené Salačovou expedicí při vykopávkách v Kymě v sezóně 1925–1926, o kterých mluvil ve své žádosti o dotaci na rok 1927, jejichž sádrové odlitky byly poté vystaveny v expozicích věnovaných vědě a umění v oddělení D 21 c 7 na „Výstavě soudobé kultury v Československu“, která proběhla o rok později, v roce 1928, na brněnském výstavišti. Zde patrně zdařilé repliky zaujaly nejen širokou veřejnost, ale též brněnské pedagogy klasické filologie, starověkých dějin a dějin umění. A protože nebylo zřejmě ekonomické vozit napodobeniny antických artefaktů nazpět do Prahy, kde byly již originály, došlo k jednání s brněnskou univerzitou. Na podnět profesora Antonína Salače, který se rozhodl repliky do Brna věnovat a vyhradil si pouze „*pro všechny předměty právo publikační*“, se profesorský sbor Filozofické fakulty Masarykovy univerzity jednomyslně usnesl požádat MŠANO, aby po skončení výstavy byly exponáty – odlitky archeologických nálezů, které zdobily expozice na brněnském výstavišti – umístěny do archeologické sbírky zřízené při tehdejší semináři klasické filologie Masarykovy univerzity.<sup>17</sup> A tak se a po dohodě všech zainteresovaných institucí a subjektů (MŠANO, FF UK, FF MU a A. Salače), jak vyplývá z korespondence, ocitly v budově brněnské filozofické fakulty sádrové repliky nádherných antických soch a dalších uměleckých artefaktů, které okouzlovaly a okouzlují studentky a studenty po mnoho let.

<sup>17</sup> Viz dopis MŠANO děkanátu FF UK v Praze z 10. listopadu 1928 (Příloha č. 2) a dopis MŠANO děkanátu FF MU v Brně z 15. ledna 1929 (AUK, fond FF, inv.č. 637, karton 55).

**PLASTER REPLICAS, MASARYK UNIVERSITY  
AND „EXHIBITION OF CONTEMPORARY CULTURE  
IN CZECHOSLOVAKIA“ IN BRNO**

Professor A. Salač (1885–1960), the Academician of the Czechoslovak Academy of Sciences and Professor of Classical archeology at the Charles University in Prague was the well-known Czech scholar. The article deals with his activity at ancient Kyme situated in Asia Minor, where he participated at the excavations in the 1920s.

On the basis of archival documents, the author analyzes the information on the origin of beautiful ancient statues located in the area of the Faculty of Arts of Masaryk University in Brno. Its originals probably coming from the Salac's excavations at Kyme in the years 1925–1926 were located in Prague. The plaster replicas of these statues were exposed at the “Exhibition of Contemporary Culture in Czechoslovakia” in the exposition devoted to science and art, which took place in Brno-Pisárky in the year 1928 under patronage of T. G. Masaryk, the first President of Czechoslovakia. The exhibition commemorated the 10<sup>th</sup> anniversary of the independent Czechoslovak state and demonstrated the creative intellectual potential of Czechs and Slovaks in culture and technology.

After ending of the “Exhibition of Contemporary Culture in Czechoslovakia” and at the initiative of Professor Salač, replicas were moved from the exposition to the archaeological collection created at the seminary of Classics and placed in the second floor of the building of the Faculty of Arts of Masaryk University.



Čís. F. F. 1925/26 /

Spektabilis,

prominente mi asi, že Vás vyzvuční na počátku roku  
kdy jste rukoucí úřednickými pracemi, jste svůj dopi-  
sem. Jak snad našich vědeckých, komárních archeologických vyko-  
pávek a malosirjské Kyné; povolání turecké vlády dosti  
náš seprve medvědo, také nemůžeme být s pracem  
holovi před koncem října. Mohl bych se tedy vrátiti vy-  
dříve o Dunajských nebo přesně po nich do Prahy, poněvadž  
semesta se začíná již 10. října, povol bych Vás, abyste  
mi faskavě ve své moci dekanové dal na omy tři ude-  
le dovolenou, kterou by snad sbor, je-li zapotřebí, doda-  
tečně mohl schváliti. O věnu, což je snad zapotřebí,  
dal by aprávu p. prof. dr. Franz. Groh; prominete a  
snad faskavě, že soum pádlost Vám povoláním zprávo-  
tak reformální, říjeme zde na první za podru-  
nek velmi pěkných, kde máme jen to, co jsme s sebou  
přivzali.

Náš vypravu mívá a již nyní pochilubiti  
výsledky velmi plněnými, ať jsme seprve na zemědělné  
plastické vykopávek; také o tom mohl by psati p. prof.  
Groh podrobnějších zpráv, je o věnu impresion.

Zatím se Vaším Spektabilitám nejnektivěji  
poroučím a měšťáckám

oddaný D<sup>r</sup> Ant. Salá.

adresa: Smysle, Consulat tcheco-  
slovaque, aux bons soins de M. de Salá

MINISTERSTVO  
ŠKOLSTVÍ A NÁRODNÍ OSVĚTY

M. F. F. 1928/29 ✓  
V PRAZE dne 10. listopadu 1928.

Č. j. 88.284-IV-28.  
Při odpovědi buďte toto číslo jednací uvedeno.  
O každé věci pište samostatně!

Věc: Brno- Výstava soudobé kultury v Československu 1928- odbor pro vědu, duchovnou a technickou kulturu a školství vysoké- věnování sádkových odlitků archeologických nálezů prof. Dr. Salače, do sbírek Masarykovy univ. v Brně.

Odpořád k čís. ze dne

Přílohy

Děkanství filosofické fakulty Karlovy university  
v Praze.

Profesorský sbor filosofické fakulty Masarykovy university usnesl se jednomyslně v zasedání dne 18. června t. r. požádati ministerstvo školství a národní osvěty, aby po skončení výstavy soudobé kultury v Brně věnovalo archeologické sbírce zřízené při semináři klasické filologie sádkové odlitky archeologických nálezů prof. dra. Antonína Salače, uložené v oddělení výstavy D 21 c 7. Návrh předložili profesorskému sboru profesori klasické filologie na podnět prof. Salače.

Děkanství příslušné fakulty předložilo sem tento návrh se žádostí o příznivé vyřízení a ježto ministerstvo školství a národní osvěty nemá námitek, aby mu bylo vyhověno, žádá se o sdělení stanoviska tamního prof. sboru resp. prof. Dr. Salače, souhlasil-li by s tímto věnováním.

15. XI. 28  
Za ministra :  
A. Havelka

Opiš.  
Prof. Dr. Salače  
se svým návrhem  
19. XI. 28  
R.

vpraveno dne 19. XI. 28 19

